

ΝΤΑΝΙΕΛ ΜΕΝΤΕΛΣΟΝ

Κριτική σε πρώτο πρόσωπο

Ο διακεκριμένος αμερικανός κριτικός μιλάει για τη **δουλειά του και τις ελληνικές οφειλές της**

Στο σπίτι του ψηλά στον ποταμό Χάντσον, στα ανατολικά της Πολιτείας της Νέας Υόρκης, ο Ντάνιελ Μέντελσον έχει ήδη πει τον πρώτο του καφέ. Είναι επτά το πρωί. Ξυπνά καθημερινά στις πεντέμισι. Σ' ετούτη την εποχή της διαρκούς επικοινωνίας έχει καταλήξει ότι μόνο οι πολύ πρωινές ώρες είναι παραγωγικές. Αχάραγα όμως σπκωνόταν κι ο πατέρας του. «Όσο μεγαλώνω του μοιάζω», λέει, «είναι μοιραίο». Ακούω το χαμόγελο στη φωνή του. Ο πατέρας του είναι κεντρικός χαρακτήρας στο βιβλίο του *Οδύσσεια: ένας πατέρας, ένας γιος, ένα έπος*, που θα κυκλοφορήσει τους επόμενους μήνες.

Στα ελληνικά μάς πρωτοσυστήθηκε με το βραβευμένο μυθιστόρημα *Χαμένοι* (Πόλις, 2010) σε μετάφραση της Μαργαρίτας Ζαχαριάδου, όπου αναζητούσε τις εβραϊκές ρίζες της οικογένειάς του σε ένα πολύ προσωπικό οδοιπορικό. Τον συναντήσαμε τον Ιανουάριο του 2014, στη Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών, όταν ήρθε να μιλήσει για τον Καβάφη που έχει μεταφράσει. Το πρώτο του βιβλίο στα αγγλικά ήταν μια εξιστόρηση της σεξουαλικής του αφύπνισης μέσα στην γκέι

κουλτούρα της Νέας Υόρκης των δεκαετιών του 1980 και του 1990. Κλασικός φιλόλογος, με μια μελέτη για την πόλη και τις γυναίκες στις πολιτικές τραγωδίες του Ευριπίδη, καθηγητής στο Bard College, λογαριάζει τον εαυτό του πρωτίστως συγγραφέα και κριτικό. Τακτικός κριτικός έγκριτων αμερικανικών εντύπων όπως το *New York Review of Books* και ο *New Yorker*, το *New York Magazine* και το *Harper's*, έχει εκδώσει δύο τόμους κριτικών δοκιμίων. Μια επιλογή από αυτά, ειδικά για το ελληνικό αναγνωστικό κοινό, κυκλοφορεί στον τόμο

Περιμένοντας τους βαρβάρους (Πατάκης, 2016). Στην τηλεφωνική επικοινωνία μας λέει πόσο θαυμάζει το ζωηρό ιμπρεσιονιστικό ύφος της Πολίν Καέλ, πάλαι ποτέ κριτικού κινηματογράφου στον *New Yorker*, την πολυμάθεια του Εριχ Αουερμπαχ, την εντυπωσιακά οξυδερκή αντίληψη που είχε ο Εντμουντ Γουίλσον για την κοινωνία του και την εποχή του, τον βαθύ αλλά κατανοητό λόγο του Γκορ Βιντάλ.

Σελίδες 4-5, 6

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΣΤΗ
ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΚΟΥΖΕΛΗ

«Η αρχαιοελληνική κατάρτιση με βοηθά

Μια ματιά σε τηλεοπτικές σειρές με βάση τον ορισμό του Αριστοτέλη για την πλοκή. Ο **Ντάνιελ Μέντελσον** αναλύει την κριτική του μέθοδο

NTANIEL MENTEALON
Περιμένοντας τους βαρβάρους.
 Από τον Αριστοφάνη στο Avatar

Μετάφραση
 Μαργαρίτα Ζαχαριάδου.
 Εκδόσεις Πατάκη, 2016, σελ. 589, τιμή 19,70 ευρώ

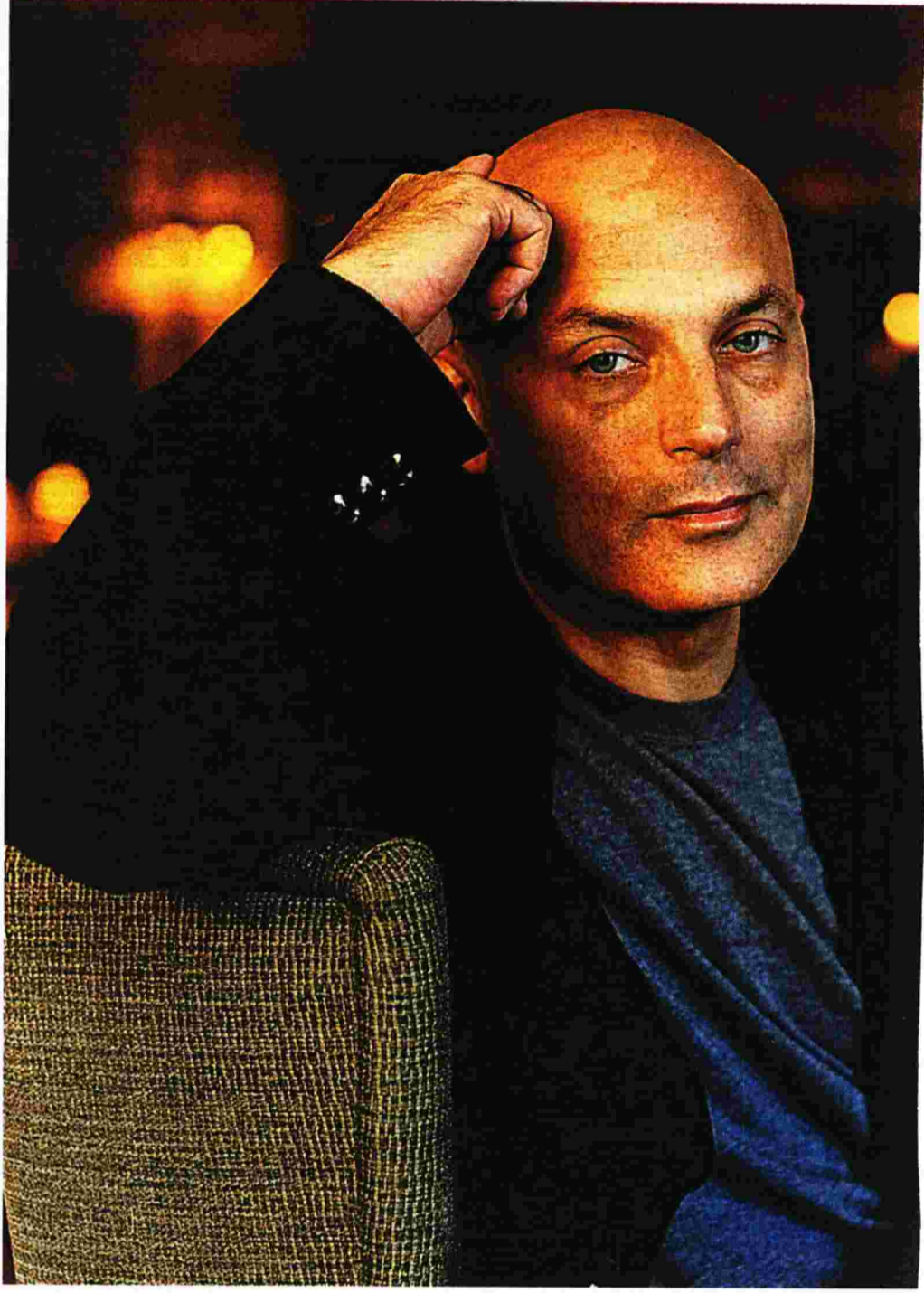
ΠΕΡΙΜΕΝΟΝΤΑΣ ΤΟΥΣ ΒΑΡΒΑΡΟΥΣ
 Από τον Αριστοφάνη στο Avatar

Συνέχεια από την πρώτη σελίδα

Η δική του κριτική γραφή οφείλει πολλά στη λιτή έκφραση των αρχαιογνωστικών μυθιστορημάτων της Βρετανίδας Μαίρης Ρενό που τον διαμόρφωσαν στην εφηβεία του, στις απλές γραμμές της αρχαιοελληνικής τέχνης που τον γοήτευαν μικρό στον τόμο *Η γλυπτική και οι γλύπτες των αρχαίων Ελλήνων* της Γκιζέλα Ρίχτερ. Οι καθαρές γραμμές, η μαθηματική αυστηρότητα και πειθαρχία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, η μιμησιαστική αρχαιοελληνική κομψότητα καθορίζουν το προσωπικό γούστο και ύφος του κριτικού Μέντελσον. Χαρακτηριστικό της γραφής του η δομημένη σκέψη, η διαύγεια της έκφρασης. «Μπορεί το θέμα που πραγματεύεσαι να είναι περίπλοκο, γιατί πρέπει να είναι δυσνόητη η έκφρασή σου;». Θεωρεί τη δομή ενός έργου τέχνης εξαιρετικά σημαντική στη μεταφορά του νοήματος και εκτιμά ότι μέρος της δουλειάς του κριτικού είναι να αποκαλύψει ακριβώς αυτή τη σχέση της δομής με το νόημα ενός έργου. «Είναι

εικαστικών που υπάρχουν στις αγγλικές εκδόσεις, βλέπουμε το πρόσωπό σας. «Είναι η πρώτη φορά που γίνομαι εξώφυλλο και στην αρχή μου φάνηκε κάπως πομπώδες, παρότι το ζωηρό πράσινο διασκεδάζει τις αρχικές εντυπώσεις. Κατανοώ όμως τη φιλοσοφία των εκδοτών: προσπαθούν να με παρουσιάσουν ως προσωπικότητα, πράγμα που σχετίζεται με το περιεχόμενο του τόμου, με την έννοια ότι μεγάλο μέρος του κριτικού λόγου εξαρτάται από την προσωπικότητα του κριτικού. Η κριτική ισορροπεί διαρκώς ανάμεσα στην υποκειμενικότητα και στην αντικειμενικότητα. Τα δοκίμια του τόμου εκφράζουν τη δική μου προσωπικότητα, τη δική μου συγκρότηση, τη δική μου παιδεία, το δικό μου γούστο. Με την έννοια αυτή, είναι υποκειμενικά. Παρουσιάζουν τον κόσμο μέσα από τα μάτια κάποιου που έχει μελετήσει τους αρχαίους Έλληνες συγγραφείς και είναι περήφανος γι' αυτό, κάποιου που είναι μάλιστα ακόμη πιο περήφανος διότι η αρχαιοελληνική του κατάρτιση τον βοηθά στη μελέτη της σύγχρονης κουλτούρας. Από την άλλη, ο κριτικός οφείλει να τεκμηριώνει τις θέσεις και τις εντυπώσεις του, να τις παρουσιάζει με έναν συνεκτικό και όχι αυθαίρετο τρόπο, ώστε να τις κατανοήσει ο αναγνώστης. Μια διαδικασία ισορροπίας ανάμεσα σε αυτά τα δύο άκρα είναι η κριτική».

«Το μυθιστόρημα δεν έχει πεθάνει, όμως νομίζω ότι έχει εξαντληθεί ως είδος, με συνέπεια οι άνθρωποι να αναζητούν νέες μορφές αφήγησης. Ζούμε σήμερα στην εποχή της αυτοβιογραφίας γιατί όλοι γράφουν την αυτοβιογραφία τους. Το Facebook, το Twitter, τα μπλογκ είναι αυτοβιογραφία»

■ **Η διαχείριση του προσωπικού στοιχείου είναι κεντρική στη συγγραφική σας παραγωγή ως αυτοβιογράφου αλλά και ως κριτικού και μελετητή του είδους της αυτοβιογραφίας.**
 «Η έκρηξη των αυτοβιογραφικών έργων στα τέλη της δεκαετίας του '80 στις ΗΠΑ και αλλού σχετίζεται, κατά τη γνώμη μου, με την εξάντληση του μυθιστορηματος. Δεν λέω τον θάνατο του μυθιστορηματος γιατί το μυθιστόρημα δεν έχει πεθάνει, από την άποψη της μορφής όμως νομίζω ότι έχει εξαντληθεί ως είδος, με συνέπεια οι άνθρωποι να αναζητούν νέες μορφές αφήγησης. Στο πλαίσιο αυτό, η αυτοβιογραφία εξελίχθηκε σε κυρίαρχο αφηγηματικό είδος. Δεν είναι τυχαίο ότι αυτό συνέβη την εποχή που εμφανίστηκε το Διαδίκτυο, το οποίο για πρώτη φορά στην Ιστορία λειτουργεί ως εκδοτική πλατφόρμα για μάζες του παγκόσμιου κοινού που προηγουμένως δεν είχαν πρόσβαση σε παραδοσιακούς τρόπους έκδοσης. Ζούμε σήμερα στην εποχή της αυτοβιο-

ογραφίας γιατί όλοι γράφουν την αυτοβιογραφία τους. Το Facebook, το Twitter, τα μπλογκ είναι αυτοβιογραφία. Η ανάγκη βιογράφησης του εαυτού υπάρχει παντού. Αυτές οι δύο συνθήκες ενώθηκαν και κάνουν σήμερα την αφήγηση του εαυτού κυρίαρχη μορφή στην τέχνη και στην κοινωνία».

■ **Μια και οι άνθρωποι αφηγούνται προσωπικές ιστορίες παντού, επειδή αυτό είναι μια τάση, η βιογραφική προσέγγιση θα επιστρέψει ως αποδεκτή ερμηνευτική μέθοδος;**
 «Στον 20ό αιώνα, με την αγγλοσαξονική Νέα Κριτική και τον διαχωρισμό του κειμένου από τον συγγραφέα, είχαμε την έμφαση σε καθαρά κειμενικές προσεγγίσεις που δεν έχουν χάσει την ισχύ τους. Δεδομένου όμως ότι διαπιστώνω πως οι προσωπικές μου εμπειρίες με επηρεάζουν ως συγγραφέα, με ενδιαφέρει ως κριτικό να δω πώς η ζωή άλλων δημιουργών επηρεάζει τη δική τους δουλειά. Δεν ενδιαφέρομαι για την προσωπική τους ζωή, τους γάμους, τα παιδιά,

τα διαζύγια, τη σεξουαλική ζωή τους, αλλά για την πορεία μιας καριέρας. Προσπαθώ στα κριτικά μου κείμενα να τοποθετήσω έργα όπως το *Αβαταρ* ή τον *Σπίντερμαν* στην καμπύλη μιας διαδρομής. Είναι κάποιος που κάνει την αφήγηση του εαυτού κυρίαρχη μορφή στην τέχνη και στην κοινωνία».

■ **Τα ενδιαφέροντά σας ποικίλλουν: Από την ταινία «Αλέξανδρος» του Ολιβερ Στόουν ως το «Αβαταρ» του Τζέιμς Κάμερον, από τον Ευριπίδη ως τον Πέδρο Αλμοδόβαρ και από τη «Μήδεια» ως τη δολοφονία**

του JFK, τον Καβάφη και το «Game of Thrones». Ο κλασικός φιλόλογος και ο κριτικός της σύγχρονης κουλτούρας συναντώνται στο ίδιο πρόσωπο.

«Αν γράφεις για τη μαζική κουλτούρα, αναπόφευκτα πλησιάζεις αυτό που αποκαλούμε *πολιτισμική κριτική*. Γράφεις για κάτι που συμβαίνει *τώρα*, άρα είσαι κριτικός της σύγχρονης κουλτούρας. Αυτό που θέλω να δείξω – να δείξω, όχι να πω – στους αναγνώστες είναι ότι ακόμη και ένας κλασικός φιλόλογος μπορεί να είναι κριτικός της σύγχρονης κουλτούρας. Η αρχαιοελληνική παιδεία μου επιτρέπει να βλέπω πράγματα που όσοι δεν έχουν την ίδια παιδεία δεν βλέπουν. Ετσι η *Αντιγόνη* γίνεται ερμηνευτικό μοντέλο για την υπόθεση του άταφου νεκρού βομβιστή του Μαραθωνίου της Βοστώνης. Όπως γνωρίζουμε όλοι, ο αρχαιοελληνικός πολιτισμός είναι η βάση του δυτικού πολιτισμού, επομένως η αρχαιολογία συνεπάγεται γνώση των αρχετύπων, πράγμα πολύ χρήσιμο για έναν κριτικό. Θα δώσω ένα παράδειγμα: σε μια

στη μελέτη της σύγχρονης κουλτούρας»

«Οι αναφορές στην κλασική αρχαιότητα δεν αρμόζουν στη συζήτηση για την ελληνική κρίση σήμερα» τονίζει ο Ντάνιελ Μέντελσον

σειρά άρθρων για το περιοδικό *Harper's* με απασχόλησαν οι σύγχρονες τηλεοπτικές σειρές – τις οποίες παρακολουθώ μανιωδώς – και το γεγονός ότι, ενώ μπορεί να είναι εξαιρετικές επί τρεις σεζόν, μετά η ποιότητά τους πέφτει. Για να ερμηνεύσω το γεγονός αυτό, ανέτρεξα στον Αριστοτέλη και στον ορισμό του για την πλοκή, η οποία πρέπει να έχει αρχή, μέση και τέλος. Ισχύει για την αρχαία τραγωδία, ισχύει και για τις σύγχρονες τηλεοπτικές σειρές. Το πρόβλημα με τις τελευταίες είναι ότι δεν έχουν τέλος. Το αισθητικό πρόταγμα που επιτάσσει να τελειώσουν κάποτε συγκρούεται με το εμπορικό πρόταγμα που επιτάσσει να συνεχίζονται για πάντα».

■ **Δεν είναι άραγε ελπίστικη, για το αμερικανικό αναγνωστικό κοινό, αυτή η χρήση της αρχαιοελληνικής λογοτεχνίας ως ερμηνευτικού εργαλείου για την τρέχουσα πραγματικότητα;**
«Αντιθέτως, οι άνθρωποι ενδιαφέρονται, λαμβάνω πολλά

emails. Οι περισσότεροι μαθητές στις ΗΠΑ διδάσκονται στο γυμνάσιο την *Αντιγόνη*. Μπορεί να μη θυμούνται πολλά, έχουν όμως μια αόριστη ιδέα ότι αφορά την ταφή ενός νεκρού. Οι άνθρωποι έχουν ανάγκη να ξέρουν ότι η λογοτεχνία έχει νόημα, ότι είναι χρήσιμη, ότι δεν είναι σκέτη ψυχαγωγία. Όταν χρησιμοποιείς την *Αντιγόνη* για να ρίξεις φως σε ένα κρίσιμο ζήτημα που διάβασαν χθες στην εφημερίδα, νιώθουν ευγνωμοσύνη. Αυτή είναι η δική μου εμπειρία».

■ **Για να ερμηνεύσετε τη διαχρονική εμμονική προσήλωση των Αμερικανών στο τραύμα της δολοφονίας του JFK ανατρέξατε στην «Ιλιάδα».**

«Η απήχηση της δολοφονίας του JFK, ακόμη και σήμερα, σε παιδιά που γεννήθηκαν πριν από λίγα χρόνια, είναι τεράστια και συνδέεται με πολύ βαθιά ανθρωπολογικά δεδομένα που μόνον ο μύθος μπορεί να ερμηνεύσει. Αν ξέρεις καλά τους μύθους, μπορείς να τους αναγνωρίσεις, να δεις πώς λειτουργούν στο παρόν. Στην περίπτωση του JFK, όλοι τον παρομοιάζουν με τον Αχιλλέα. Ο Αχιλλέας όμως ήταν ένας μοναχικός λύκος. Η δική μου άποψη είναι πως ανταποκρίνεται περισσότερο στο προφίλ του Εκτορα, του πρίγκιπα της πόλης, του καλού γιου, του συζύγου μιας όμορφης νεαρής γυναίκας, του πατέρα ενός γοητευτικού μωρού. Ο Εκτορας πεθαίνει όχι μόνο ως πολεμιστής αλλά ως σύζυγος και γιος και πατέρας, όπως ο JFK. Γι' αυτό και ο θάνατός του μας επηρεάζει όλους, τόσο ως έθνος όσο και ατομικά. Είναι ένα τραύμα, στο οποίο επανερχόμαστε ελπίζοντας κάθε φορά σε ένα διαφορετικό τέλος. Τα πάντα για μένα είναι πεδίο μελέτης, πεδίο εφαρμογής των αρχαιοελληνικών μύθων.

Βέβαια, η αρχαιότητα δεν είναι ερμηνευτικό κλειδί κατάλληλο για όλα. Σε πρόσφατο άρθρο μου στον *New Yorker* υποστηρίζω ότι οι αναφορές στην κλασική αρχαιότητα δεν αρμόζουν στη συζήτηση για την ελληνική κρίση σήμερα, και καταλήγω να μιλώ για τον Καβάφη και το Βυζάντιο, το οποίο αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, προσφορότερο ερμηνευτικό μοντέλο για τη σύγχρονη ελληνική κρίση».

■ **Ποιο θεωρείτε βασικό προσόν του κριτικού;**
«Ποτέ δεν αρχίζω να γράφω έχοντας προκαθορίσει ότι η κριτική μου θα είναι καλή ή κακή, γιατί ποτέ δεν έχω άποψη για κάποιο έργο προτού το διαβάσω, προτού το δω. Μια από τις αρνητικές κριτικές μου, για την τηλεοπτική σειρά *Mad Men*, η οποία συζητήθηκε πολύ διότι ήμουν ο μόνος από τους μείζονες κριτικούς

«Ακόμη κι ένας κλασικός φιλόλογος μπορεί να είναι κριτικός της σύγχρονης κουλτούρας. Η αρχαιοελληνική παιδεία μου επιτρέπει να βλέπω πράγματα που όσοι δεν έχουν την ίδια παιδεία δεν βλέπουν. Ετσι η «Αντιγόνη» γίνεται ερμηνευτικό μοντέλο για την υπόθεση του άταφου νεκρού βομβιστή του Μαραθωνίου της Βοστώνης»

που δεν ξετρελάθηκε με τη σειρά, προέκυψε στην πορεία. Ξεκίνησα να παρακολουθώ τη σειρά με πολύ ενθουσιασμό και, όταν έπειτα από μερικά επεισόδια διαπίστωσα ότι δεν μου άρεσε, άρχισα να σκέφτομαι τον λόγο.

Οι τσεκουράτες κριτικές ψυχαγωγούν τους αναγνώστες, όπως οι θανάσιμες μονομαχίες στις ρωμαϊκές αρένες. Αν μάλιστα ο κριτικός έχει χιούμορ, αν

είναι ευκρύς και πνευματώδης, μια βιτριολική κριτική είναι ο εύκολος τρόπος να τον προσέξουν. Με αυτόν τον τρόπο όμως δεν θα πάει πολύ μακριά. Αν θέλει να κάνει καριέρα, να πει πράγματα ουσιαστικά, πρέπει να κάνει τη δουλειά του σοβαρά, κι αυτό σημαίνει να εξετάσει όλες τις πτυχές του κρινόμενου έργου χωρίς προκαταλήψεις. Ειδικά στην εποχή μας, που όλα έχουν γίνει

“Μου αρέσει/Δεν μου αρέσει”, “Τρία αστεράκια/Πέντε αστεράκια”...

Κανένα έργο δεν είναι τέλειο. Κανένα, εκτός ίσως από την *Αντιγόνη* του Σοφοκλή. Τα περισσότερα έργα έχουν ατέλειες, το μαθαίνεις αυτό διαβάζοντας Ευριπίδη. Ακόμη και έργα της μαζικής κουλτούρας που δεν είναι σπουδαία έχουν ενδιαφέροντα στοιχεία και ο κριτικός οφείλει να τα εντοπίσει. Ο κριτικός που κάνει τη δουλειά του σοβαρά οφείλει να αναδεικνύει τα πολλά επίπεδα του έργου που κρίνει, να επισημάνει στο ίδιο έργο τα στοιχεία που λειτουργούν και εκείνα που δεν λειτουργούν, να αναδείξει τις πολλές αποχρώσεις του, ειδικά στην εποχή μας που το μεγαλύτερο μέρος της κουλτούρας μας έχει περιοριστεί σε Ασπρο/Μαύρο. Στην κριτική μου για το *Mad Men*, που τη θυμούνται όλοι ως κατεδαφιστική κριτική, είχα επισημάνει αρκετά καλά στοιχεία της σειράς. Προσπαθώ να έχω μια καλειδοσκοπική ματιά στα έργα που κρίνω».

Συνέχεια στη σελίδα 6

«Είχαμε απομακρυνθεί πολύ από τα κείμενα»

Ο Ντάνιελ Μέντελσον θεωρεί ότι πρέπει να υπάρχει ισορροπία ανάμεσα στη **φιλολογική προσέγγιση και στον θεωρητικό προβληματισμό**

Συνέντευξη από τη σελίδα 5

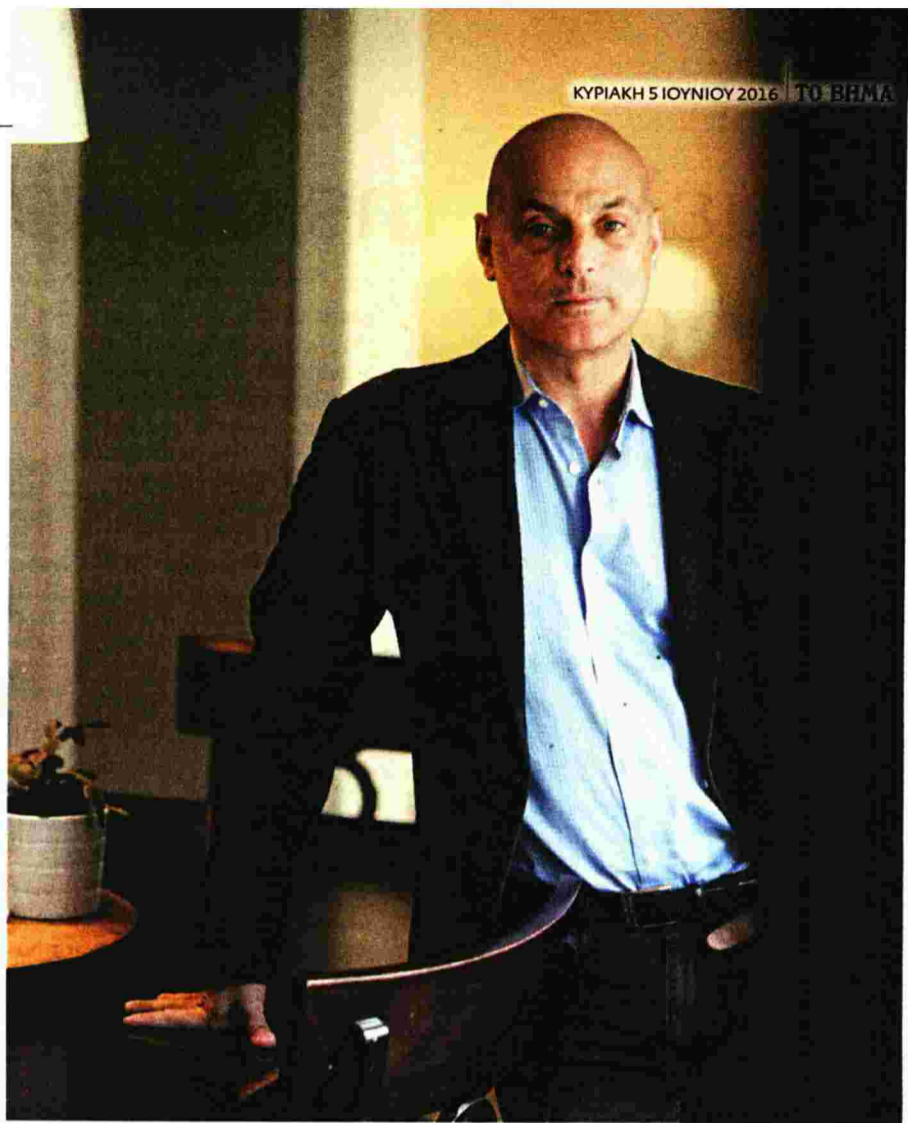
■ Στην αμερικανική βιβλιογραφία παρατηρείται μια πύκνωση των τίτλων που ξαναφέρνουν στο προσκήνιο τη Φιλολογία ως την ξεχασμένη επιστήμη-βασιλίτσα των ανθρωπιστικών επιστημών. Πώς το εξηγείτε;

«Υπάρχει πράγματι μια επιστροφή στη Φιλολογία, η οποία προσωπικά μου φαίνεται ως καθυστερημένη αντίδραση στη θεωρία. Υπήρξε μια εποχή που όλα ήταν θεωρία, αλλά κανείς δεν ήξερε για τι μιλούσε διότι η θεωρία είχε απομακρυνθεί πολύ από τα κείμενα. Τώρα λοιπόν το εκκρεμές κινείται προς την άλλη πλευρά, μια κίνηση καλόδεχτη, κατά τη γνώμη μου, διότι η θεωρία που έχει πάρει διαζύγιο από την εκ του σύνεγγυς ανάγνωση του κειμένου είναι άχρηστη, όπως αντίστοιχα η φιλολογική

προσέγγιση που δεν έχει έναν ευρύτερο θεωρητικό προβληματισμό είναι ρηχή. Όπως σε όλα τα πράγματα, είναι θέμα ισορροπίας, υπάρχει το *μεν* αλλά και το *δε*.

Είχαμε απομακρυνθεί πολύ από τα κείμενα, και για εμένα τα κείμενα είναι το παν.

Είμαι ανοιχτός στη θεωρία, τη χρησιμοποίησα στη φιλολογική διατριβή μου για τον Ευριπίδη, τα κριτικά μου κείμενα όμως απευθύνονται σε ένα ευρύ κοινό, στη μητέρα μου, στον γείτονά μου. Δεν γίνεται να θάβεις τους αναγνώστες σε τόνους θεωρητικής ορολογίας της Κρίστεβα. Όπως λέει και μια στενή φίλη μου και εξαιρετική επιμελήτρια κειμένων, η κριτική είναι ένας τομέας παροχής υπηρεσιών, όπως τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια. Προσφέρει υπηρεσίες στον πελάτη. Στην προκειμένη περίπτωση ο πελάτης είναι κάποιος που θέλει να καταλάβει το

«Δουλειά του κριτικού είναι να ευαισθητοποιήσει τον αναγνώστη του ώστε να αντιληφθεί πόσο περίπλοκα και πολυεπίπεδα είναι όσα βλέπει ή διαβάζει» πιστεύει ο Ντάνιελ Μέντελσον

Αβαταρ, θέλει να κατανοήσει την υπόθεση του βομβιστή της Βοστώνης, θέλει να καταλάβει γιατί ο "Τιτανικός" έχει σημασία ακόμη και σήμερα».

■ Η τεχνολογία έχει αλλάξει τον τρόπο που εργαζόμαστε ο κριτικός;

«Όλοι συμμετέχουμε σε μια κατάσταση ακαριαίας επικοινωνίας που έχει διαβρώσει την αίσθηση του ιδιωτικού εαυτού. Η ζωή μας έχει γίνει έκθεμα σε δημόσια θέα. Την εκθέτουμε

όλοι, στο Facebook: *Ορίστε οι διακοπές μου στο Μπαλί. Σου αρέσουν; Δεν κάνω φίλους στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης ανθρώπους που είναι περιστασιακές γνωριμίες, που δεν θέλω να τους δείξω φωτογραφίες με τα παιδιά μου στις διακοπές. Οι φοιτητές μου όμως έχουν δύο χιλιάδες φίλους και δείχνουν τις φωτογραφίες των διακοπών τους σε ανθρώπους που δεν γνωρίζουν καν, πράγμα που βρίσκω πολύ παράξενο.*

Ταυτόχρονα έχουμε χάσει τη διάκριση ιδιωτικού και δημόσιου χώρου. Περπατάς, λόγω χάριν, στη Βασιλίσσης Σοφίας και κοιτάς το κινητό σου. Μιλάς στο τηλέφωνο, διαβάζεις ειδήσεις, παρακολουθείς το Χρηματιστήριο. Δεν είσαι στη Βασιλίσσης Σοφίας, είσαι κάπου αλλού, είσαι στον κόσμο σου. Όλοι το κάνουμε, δεν εξαιρώ τον εαυτό μου, όλοι είμαστε στον κόσμο μας. Και εδώ μπαίνει πάλι στην κουβέντα η αρχαιότητα, διότι η λέξη *idiot* στα αγγλικά, ο *ανόητος*, προέρχεται από το αρχαίο ελληνικό *ιδιώτης*. Και ποιος ήταν ο ιδιώτης, ο *παράξενος*, για τους αρχαίους Αθηναίους; Εκείνος που συμπεριφερόταν σαν να ήταν στον κόσμο του ενώ βρισκόταν σε δημόσιο χώρο. Σήμερα είμαστε ένας ολόκληρος κόσμος συμπεριφερόμαστε στους δημόσιους χώρους μιλώντας στον εαυτό μας. Εκτιμώ ότι όλα αυτά είναι πολύ σοβαρά. Γράφω μάλιστα ένα εκτενές σχετικό δοκίμιο. Κάποτε κοιτάζαμε ο ένας τον άλλον στο λεωφορείο, στο τραμ, στο μετρό. Ήταν ένα από τα διασκεδαστικά πράγματα της ζωής στην πόλη, είχε γεύση μεγαλούπολης. Τώρα κανείς δεν κοιτάζει κανέναν. Αυτό όμως δεν μπορεί, θα έχει πολιτικές επιπτώσεις...».

■ Πώς αντιλαμβάνεστε λοιπόν, σε αυτές τις συνθήκες, τον δικό σας ρόλο ως «δημόσιου διανοούμενου»;

«Δεν συμφωνώ με τον όρο αυτόν, διότι ποιος είναι ο "δημόσιος" διανοούμενος και ποιος ο "ιδιωτικός"; Είναι ένας όρος χρήσιμος για να διακρίνει τους καθηγητές που ακολουθούν αποκλειστικά πανεπιστημιακή καριέρα από τους πανεπιστημιακούς που αρθρογραφούν σε έντυπα. Εγώ όμως δεν είμαι πανεπιστημιακός καριέρας. Ήμουν κριτικός, έγραφα για να ζήσω, πολύ πριν γίνω καθηγητής στο πανεπιστήμιο.

Επιστρέφω λοιπόν στο γενικό ερώτημα: Ποιος είναι ο ρόλος του κριτικού; Κατά την άποψή μου, δουλειά του κριτικού είναι να ευαισθητοποιήσει τον αναγνώστη του ώστε να αντιληφθεί πόσο περίπλοκα και πολυεπίπεδα είναι όσα βλέπει ή διαβάζει. Βλέπεις μια ταινία και τη βρίσκεις ευχάριστη ή ασταθή ή καταθλιπτική... Δουλειά μου είναι να σε κάνω να δεις τα πολλά, ποικίλα, πολύχρωμα στοιχεία που υπάρχουν στην ταινία αν τη δεις προσεκτικά.

Κάποτε ρώτησαν τον Γκορ Βιντάλ – που τον έχω πρότυπο – γιατί δεν εμπλέκεται μαχητικά στους αγώνες για τα δικαιώματα των ομοφυλοφίλων. Ήταν στη δεκαετία του 1970 ή 1980, στην αρχή των κοινωνικών αγώνων. Η απάντησή του έδωσε ήταν ότι θεωρεί τον εαυτό του *ριζοσπαστικό* διανοούμενο με την ετυμολογική έννοια του όρου, από τη λέξη *ρίζα*. Στα κείμενά του, είπε, προσπαθεί να κάνει τους ανθρώπους να σκεφθούν πιο καθαρά, πράγμα που είναι η *ρίζα* κάθε ουσιαστικής πολιτικής δραστηριότητας».

«Οι αμερικανοί δημοσιογράφοι έχουν μεγάλη ευθύνη για την άνοδο του Τραμπ»

Η συζήτηση περνά στη σχέση της πολιτικής με τη διάνοηση, στο φαινόμενο Ντόναλντ Τραμπ και στον φθόνο για τους διανοούμενους που έχει πυροδοτήσει, σύμφωνα με αμερικανικά δημοσιεύματα, η ανάληψη της εξουσίας από τον ευαίσθητο στοχαστή και καλλιεργημένο ρήτορα Ομπάμα.

«Οι δυνάμεις που παράγουν το φαινόμενο Τραμπ δεν είναι μόνον αντίδραση στον Ομπάμα, ως καλλιεργημένο διανοούμενο, παράγωγο του εκπαιδευτικού συστήματος της αμερικανικής ελίτ, είναι δυνάμεις βαθιά ρατσιστικές, είναι η κρυφή άσχημη Αμερική που έχει κουραστεί να δείχνει ένα ανεκτικό πρόσωπο.

Πάντοτε υπήρχε στις ΗΠΑ μια καχυποψία προς τους διανοούμενους. Αυτός ο σεβασμός προς τους πανεπιστημιακούς, που είναι ριζωμένος στην ευρωπαϊκή κουλτούρα, απουσιάζει στις ΗΠΑ. Οι πανεπιστημιακοί εδώ αντιμετωπίζονταν ανέκαθεν ως άνθρωποι αποτυχημένοι, διότι επικρατεί η αντίληψη ότι αμιγώς πανεπιστημιακή καριέρα ακολουθεί όποιος έχει αποτύχει να κάνει κάτι πιο επικερδές. Εχουμε λοιπόν μια βαθιά απέχθεια για τους διανοούμενους ζευγαρωμένη με άπιστο ρατσισμό και μισογυνισμό που καταπιεζόταν στα οκτώ χρόνια της θητείας του Ομπάμα. Αυτός ο γοητευτικός, χαρισματικός, καλλιεργημένος, ευφυής, εύγλωττος μαύρος που έχουμε για πρόεδρο

τους κάνει έξαλλους. Κατά κάποιον τρόπο λοιπόν, έχουμε την επιστροφή των καταπιεσμένων. Λέω συχνά ότι ξαναζούμε τις μέρες της δεκαετίας του 1930. Η απόλυτη κατάρρευση της Μέσης Ανατολής, η προσφυγική κρίση, η ξενοφοβία, η άνοδος ακροδεξιών κομμάτων και δημαγωγών σε αρκετές χώρες...

Γ' αυτό μου αρέσει να μελετώ Ιστορία. Πιστεύω ότι οι αμερικανοί δημοσιογράφοι έχουν μεγάλη ευθύνη για την άνοδο του Τραμπ. Όπως πολλές φορές στην Ιστορία, όπως στην περίπτωση του Χίτλερ – και δεν κάνω ελαφρά τη σύγκριση –, οι άνθρωποι τον υποτίμησαν από την αρχή, ειδικά οι δημοσιογράφοι. Δεν τον πήραν στα σοβαρά, ήταν εξωφρενικός, τους διασκέδαζε. Αν παρατηρούσε όμως την απήχησή του στον κόσμο, αντιλαμβανόσουν ότι αυτός ο άνθρωπος συνιστούσε σοβαρό πρόβλημα, λόγω της χυδαιότητας, του ρατσισμού του και του μισογυνισμού του. Λόγω της περιφρόνησής του για την εξουσία, για καθετί περίπλοκο, για τον σκεπτόμενο βίο... Είναι κλασική περίπτωση δημαγωγού! Αν έχεις μελετήσει λίγο Ιστορία της αρχαίας Αθήνας τον αναγνωρίζεις ως δημαγωγό. Τα Μέσα τον πέρασαν στην αρχή για καραγκιόζη – έτσι γίνεται πάντα με τους δημαγωγούς – και του έδωσαν πολύ χώρο. Αισθάνομαι βαθιά απογνώση για αυτή την κατάσταση, που είναι κοινή και σε αρκετές χώρες της Ευρώπης».